НАРОДНИТЕ БУДИТЕЛИ И ДУХОВНОТО ЕДИНЕНИЕ НА НАРОДА

(проф. д-р ик. инж. Стойчо Симов)

Уважаеми дами и господа,
скъпи приятели, родолюбиви съмишленици!

Приемете моите сърдечни поздрави по повод предстоящия Ден на народните будители — един от най-светлите празници в българския духовен календар.

Този празник ни връща към имената на хората, които в различни исторически времена са съхранявали българската памет, просветата, езика и националното достойнство. Но той поставя пред нас и един въпрос, който не принадлежи само на миналото:

Какво означава да бъдеш будител днес?

Достатъчно ли е да помним делото на великите българи, да произнасяме имената им с почит и да се гордеем с историята си? Или истинската почит изисква да продължим тяхното дело — да търсим отговори на изпитанията на нашето време и да работим за бъдеще, в което България ще бъде не само историческа памет, но и жива общност на свободни, достойни и съзидателни хора?

Убеден съм, че второто е нашата отговорност.

Защото будителството не е само историческо звание. То е нравствено призвание. То означава да виждаш отвъд непосредствените интереси, да разпознаваш опасностите, да отстояваш истината и да помагаш на хората да откриват онова, което ги обединява.

Днес бих искал да споделя с Вас няколко размисъла за историческата мисия на народните будители, за изпитанията пред съвременна България и за необходимостта да потърсим по-надеждна основа на националното единение.

В центъра на тези размисли поставям една идея: **духовното единение на народа трябва да намери своето практическо продължение в единението в труда — в сътрудничеството, взаимопомощта и съвместното съзидание.**

Ето и няколкото размисли:

I. Народните будители — памет, просвета и национално достойнство

На 1 ноември България отдава почит на своите народни будители — просветители, книжовници, духовници, революционери и държавници, които са допринесли за съхраняването и развитието на българското национално съзнание.

Сред тях са светите братя Кирил и Методий, Паисий Хилендарски, Софроний Врачански, Петър Берон, братя Миладинови, Петко

Славейков, Захари Стоянов, Васил Левски, Христо Ботев, Иван Вазов и още много личности, чиито имена са вписани в историческата памет на народа ни.
Те са живели в различни времена, имали са различни възможности и са избирали различни средства за действие. Но са били свързани от нещо общо: съзнавали са, че народът не може да има достойно бъдеще, ако загуби паметта за своето минало, уважението към своя език и вярата в собствените си способности.
Свещеното дело на Кирил и Методий и техните ученици утвърждава правото на славянските народи да се просвещават на свой език. Това е не само културно постижение, но и израз на уважение към духовното достойнство на човека и на народа.
Паисий Хилендарски извършва не по-малко значим подвиг. През 1762 година той написва „История славянобългарска“ и отправя към сънародниците си своя знаменит призив да не се срамуват от своя произход, а да познават своя род и език.
Въпросът на Паисий „О, неразумни юроде! Поради что се срамиш да се наречеш болгарин?“ е много повече от укор към съвременниците му. Това е призив към самопознание и самоуважение. Паисий разбира, че човек, който не познава своята история, лесно губи ориентир за настоящето и бъдещето си.
Но неговият урок не ни задължава да се затваряме в миналото или да се възгордяваме заради произхода си. Напротив — познаването на собствената история трябва да ни направи по-отговорни към нея, по-уверени в собствените си сили и по-способни да уважаваме историята и достойнството на другите народи.
Софроний Врачански продължава просветителското дело в трудни времена. Други будители разпространяват книги, събират народни песни, създават училища, изграждат читалища, пробуждат стремеж към свобода и участват в борбата за национално освобождение.
Някои от тях са просвещавали чрез словото. Други са учили чрез личния си пример. Трети са отдали живота си за свободата на България.
Но общото между тях е разбирането, че народът не е просто множество от хора, живеещи на една територия. Народът е общност, свързана от памет, култура, език, труд, споделени изпитания и надежди за бъдещето.
Ето защо будителството е било и продължава да бъде дело на духовното единение.
Нека си припомним и химна на народните будители, който възкликва:
„О, будители народни,
цял низ светли имена,
чисти, сияйни, благородни,
вий сте нашите знамена

нам за вечни времена.“

Тези стихове не са само възхвала. Те изразяват необходимостта всяко поколение да има нравствени ориентири, които да му помагат да различава важното от маловажното, съзиданието от разрушението, истинската свобода от произвола.
Историята на Деня на народните будители също е показателна. Празникът е отбелязан за първи път в Пловдив през 1909 година, а през 1922 година е взето решение за въвеждането му като общонационален празник; през 1923 година той получава официално утвърждаване.
Това се случва след тежките изпитания на Първата световна война, когато България се нуждае от възстановяване не само на материалните си сили, но и на духовната си устойчивост.
Тогавашният министър на народното просвещение Стоян Омарчевски подчертава необходимостта младите хора да се обърнат към ценното и светлото от миналото, за да почерпят от него „бодрост и упование, сила и импулс към дейност и творчество“.
Тази мисъл има значение и днес.
Миналото не може да ни освободи от отговорността за настоящето. То обаче може да ни даде кураж, мярка и посока, когато настоящето изглежда объркано, а бъдещето — несигурно.

Истинската почит към будителите започва там, където историческата памет се превръща в отговорно действие.

II. Историята като предупреждение и урок

Сред големите изследователи на българската история, към чието дело се връщаме на този празник, особено място заема Симеон Радев — авторът на „Строителите на съвременна България“.
Неговото произведение ни позволява да надникнем в сложните процеси, съпътствали изграждането на българската държава след Освобождението. То разкрива амбициите и конфликтите на политическите дейци, борбата за власт, кризите на конституционния ред и влиянието на великите сили върху съдбата на младата държава.
За нас този исторически опит е важен не защото трябва механично да пренасяме събитията от XIX век в XXI век. Историческите обстоятелства се променят, както се променят институциите, технологиите и международните отношения.
Важни са механизмите, които историята ни помага да разпознаваме.
Когато властта се откъсне от обществения интерес, когато политическата цел оправдава пренебрегването на закона, когато личната амбиция се поставя над общото благо, държавата губи устойчивост.

Когато свободата се възприема като привилегия на силния, а не като право на всички, обществото се разделя.
Когато външните интереси се превърнат в решаващ фактор за вътрешното развитие, националната самостоятелност може да бъде ограничена, дори когато формалните държавни институции продължават да съществуват.
Това са уроци, които заслужават внимателно осмисляне.
Симеон Радев ни напомня и за сложността на отношенията между великите сили и балканските народи. В тези отношения има съчувствие, съюзи и помощ, но има също съперничество, стратегически сметки и стремеж към влияние.
Затова зрелият патриотизъм изисква не сляпо доверие, но и не автоматично отрицание. Той изисква познаване на фактите, историческа памет и способност да се различават собствените национални интереси от интересите на външни партньори.
България трябва да бъде отворена към света, да сътрудничи с различни държави и народи, но да притежава достатъчно самочувствие и разум, за да защитава своя суверенитет и обществен интерес.
Тук се откроява още един важен урок на историята: **единството на народа не може да бъде постигнато чрез подчинение на една воля, нито чрез заглушаване на различното мнение. То се изгражда чрез общи цели, справедливи правила и взаимно уважение.**
Демокрацията не е просто процедура за избор на управляващи. Тя е и култура на съвместен живот, при която различията не унищожават общността, а се преодоляват чрез диалог и отговорност.
Нека затова четем историята не само за да знаем какво се е случило, но и за да разбираме какво не бива да допускаме отново.
Това е един от начините да продължим делото на будителите — с историческа памет, свободна мисъл и готовност да поемем отговорност за бъдещето.

III. Съвременното изпитание — разделението и загубата на общата цел

Уважаеми приятели,
Когато насочим поглед към съвременна България, трудно можем да останем безразлични към изпитанията пред обществото ни.
Тревожат ни демографските процеси, обезлюдяването на редица населени места, неравномерното развитие на регионите, социалното неравенство, затрудненият достъп до качествено образование и здравеопазване, несигурността на много работещи хора и усещането, че усилията им не получават справедливо признание.
Тревожи ни и обстоятелството, че немалко млади българи търсят реализация извън родината си, защото не виждат тук достатъчно

възможности да разгърнат способностите си и да изградят достойно бъдеще.
Не бива да превръщаме тези тревоги в повод за безнадеждност. Но не бива и да ги прикриваме с удобни думи.
Те изискват открит обществен разговор, надеждни данни, отговорни решения и последователни действия.
Зад всяка статистика стои човешка съдба: възрастен човек, който очаква грижа; семейство, което се тревожи за доходите си; млад човек, който иска да остане в родния си край; учител, учен или лекар, чиито знания и труд имат значение за цялото общество.
Когато говорим за бъдещето на България, трябва да започнем именно от тези хора.
Защото държавата не е само територия, институции и икономически показатели. Тя е и способността на обществото да осигурява условия за достоен живот, за развитие на личността и за реализация на човешките способности.
Една държава може да отчита икономически растеж, но ако значителна част от гражданите ѝ не усещат подобрение в живота си, възниква основателният въпрос: за кого и в името на какво се осъществява този растеж?
Икономическото развитие има обществен смисъл, когато създава по-добри условия за живот, разширява възможностите за труд и творчество, подкрепя образованието, науката и културата и укрепва способността на обществото да се грижи за бъдещите поколения.
Не по-малко тревожно е разделението между самите нас.
Разделяме се по политически пристрастия, по отношение към историята, по геополитически предпочитания, по убеждения и по оценки за миналото и настоящето. Често преставаме да чуваме аргументите на другия, защото сме убедени, че само нашата позиция е достойна за уважение.
Понякога различието в мнението се превръща в основание да отричаме човека.
Така губим способността да търсим общи решения дори по въпроси, по които имаме сходни интереси: мирът, сигурността, благоденствието, образованието на децата, развитието на науката, достойнството на труда и опазването на природата.
Необходимо е да разграничим принципното несъгласие от враждебността. Можем да спорим остро за политики и решения, без да отнемаме човешкото достойнство на опонента си. Можем да защитаваме националния интерес, без да превръщаме всеки различен възглед в предателство. Можем да обичаме България, без да смятаме, че само хората, които мислят като нас, имат право да говорят от нейно име.

Това е особено важно за нас като представители на славянската общност и като хора, които ценят историческите и културните връзки между народите.
Славянската солидарност не бива да означава заличаване на различията между отделните народи или подчинение на един народ на друг. Тя трябва да се основава на взаимно уважение, културен обмен, сътрудничество и общ стремеж към мирно развитие.
Истинската солидарност не изисква всички да бъдат еднакви. Тя изисква да умеем да действаме заедно там, където общият интерес и човешката отговорност го налагат.
Тук се връщаме към въпроса за будителството.
Днешният будител не е човекът, който просто посочва виновните. Той е човекът, който помага на обществото да разбере причините за проблемите и да намери път към тяхното преодоляване.
Той не подхранва безпомощността, а събужда инициативата. **Не насърчава омразата, а отстоява истината. Не обещава лесни решения, а помага да се открият общите цели и средствата за тяхното постигане**.
Защото народ, който е загубил способността да разговаря със самия себе си, трудно може да изгради убедителна представа за своето бъдеще.

IV. От историческата памет към нов принцип на обществено развитие

Как тогава да излезем от това състояние?
Преди всичко трябва да възстановим разбирането, че свободата е не само право, но и отговорност; че собствеността е не само възможност за ползване, но и задължение за разумно стопанисване; че успехът на отделния човек придобива по-голяма обществена стойност, когато допринася и за благополучието на другите.
Историята на човечеството е белязана от различни форми на борба за ресурси, територии, власт и богатство. В много исторически условия силата е позволявала на едни да присвояват онова, което други са създавали или притежавали.
Не можем да сведем цялата човешка история до този принцип. В нея винаги са съществували и взаимопомощ, сътрудничество, общностен труд, доброволно споделяне и грижа за другите. Но не можем да отречем и дълбоките противоречия, възниквали там, където господството и присвояването са се превръщали в основен начин за организиране на обществените отношения.
Днес човечеството разполага с научни знания, технологии и производителни възможности, за които предишните поколения трудно са могли да мечтаят. Развитието на автоматизацията, изкуствения

интелект и комуникациите променя начина, по който работим, учим, произвеждаме и общуваме.
Но техническата възможност сама по себе си не гарантира обществен напредък.
Една технология може да освобождава човека от тежък и опасен труд, но може и да увеличава неравенството, ако ползите от нея се съсредоточават в тесен кръг. Научното откритие може да подобри здравето и образованието, но може да бъде използвано и за контрол, манипулация или разрушение.
Следователно решаващият въпрос не е само какво можем да създадем, а **за какви цели използваме своите знания, ресурси и технологии и как разпределяме резултатите от тяхното приложение.**
Тук виждам необходимостта от постепенно утвърждаване на нов обществен принцип: преход от присвояване чрез сила към стопанисване чрез отговорност; от господство над другия към отговорност пред другия; от противопоставяне към съзидателно взаимодействие.
Това не означава да пренебрегнем личната инициатива, предприемчивостта или правото на човека да се разпорежда с резултатите от своя труд. **Напротив — означава да създадем условия личната инициатива да се развива в съгласие с обществения интерес**.
Човекът трябва да има възможност да развива своите способности, да получава справедливо признание за приноса си и да подобрява живота си чрез труд, знания и творчество. Но същевременно трябва да се утвърждават правила, които не позволяват успехът на едни да зависи системно от лишаването на други от достойни условия за живот и развитие.
Това е въпрос на справедливост, но и на устойчивост.
Общество, което унищожава природната си основа, изчерпва човешките си ресурси и допуска трайното изключване на значителна част от своите членове, подкопава собствените си възможности за бъдещо развитие.
Обратно, общество, което развива знанията, здравето, способностите и творческата енергия на хората, укрепва своята способност да създава обществена ценност и да я възпроизвежда във времето.
Затова смятам, че устойчивостта не бива да се измерва единствено чрез краткосрочния икономически резултат. Тя трябва да се оценява и чрез по-трайната способност на обществото да създава ценности, да съхранява природната си основа, да развива човешкия потенциал и да предава по-добри възможности на следващите поколения.
Тук духовното единение придобива особено значение. То ни помага да осъзнаем, че обществото не е просто сбор от отделни интереси, а система от взаимосвързани човешки съдби.

Но за да не остане това разбиране само нравствено пожелание, трябва да потърсим неговата икономическа и обществена опора.
Тази опора може да бъде **единението в труда**.

V. Единението в труда — икономическата основа на духовното единение

Нека се запитаме: как духовната солидарност може да се превърне в ежедневна практика? Как да изградим отношения, при които сътрудничеството не е изключение, а естествен начин хората да постигат своите цели?
Един от възможните отговори е в развитието на кооперативизма и различните форми на доброволно сдружаване за съвместен труд.
Кооперативната идея се основава на разбирането, че хората могат да обединяват своите способности, знания, труд и ресурси, за да постигат резултати, които трудно биха постигнали поотделно.
Вместо всеки да се стреми единствено към собствената си изгода, участниците създават общност, в която личният интерес се съчетава с общата цел.
Това е особено важно за България — страна с традиции в земеделските, производствените, потребителските и кредитните кооперации, както и в читалищното дело, което също показва как доброволното обединяване на хората може да създава трайна обществена ценност.
Разбира се, кооперативизмът не е панацея. Самото създаване на кооперация не гарантира справедливост, ефективност или добро управление. И кооперативните организации могат да се сблъскат с конфликти, неравнопоставеност и злоупотреби.
Затова е важно не само да създаваме общи структури, но и да изграждаме правилата, които ги правят справедливи и устойчиви: доброволно участие, демократично управление, прозрачност, взаимна отговорност и честно разпределение на резултатите.
Това е същината на идеята, която бих искал да подчертая.
Не просто да работим един до друг, а да създаваме заедно. Не само да споделяме усилията, но и да носим обща отговорност за резултатите.
Тук е необходимо да направим едно разграничение.
Не всяко съревнование е разрушително. Стремежът да бъдем по-знаещи, по-умели, по-прецизни и по-изобретателни е важен двигател на човешкото развитие. Науката, изкуството, спортът и производството печелят от усилието да надминем собствените си постижения и да откриваме нови възможности.
Проблемът възниква, когато успехът се измерва единствено чрез надмощието над другия; когато чуждият неуспех се превръща в условие

за моята печалба; когато стремежът към лично обогатяване оправдава пренебрегването на обществения интерес.
Затова бих предложил да разграничаваме разрушителната конкуренция от **съревнованието в съзиданието**.
В първия случай хората се противопоставят, за да надделеят един над друг. Във втория те се стремят да постигат по-високи резултати, като допринасят за общото развитие.
Можем да се съревноваваме кой ще открие по-ефективен производствен процес, кой ще създаде по-добър учебен метод, кой ще разработи по-полезна технология или ще предложи по-добро решение за местната общност. Но резултатът не трябва да бъде запазен единствено като средство за надмощие. Той може да стане основа за нови постижения, за развитие на човешките способности и за подобряване на живота на повече хора.
Това е разликата между стремежа към превъзходство над другите и стремежа към превъзходство в собственото съзидание.
Единението в труда не изисква заличаване на индивидуалността. То създава условия индивидуалните способности да се допълват.
Един човек има знания, друг — практически опит; трети — организационни умения; четвърти — талант да открива нови решения. Когато тези способности се съчетаят разумно, общият резултат може да надхвърли онова, което всеки би постигнал самостоятелно.
Това е същността на сътворчеството и сътрудничеството.
И тук се разкрива връзката между икономиката и духовността. Ако искаме да възпитаваме солидарност, трябва да създаваме условия хората да я упражняват. Ако искаме да утвърждаваме взаимно уважение, трябва да изграждаме отношения, в които приносът на всеки се признава. Ако искаме да преодоляваме отчуждението, трябва да намираме общи задачи, в чието решаване хората могат да участват реално.
Трудът може да бъде не само средство за получаване на доход. Той може да бъде и пространство за човешко общуване, за взаимно обучение, за чувство за принадлежност и за осъзнаване на собствения принос към обществото.
Представете си какво би означавало това за едно обезлюдяващо се българско село, ако хората обединят усилията си за местно производство, преработка и реализация на продукцията си; ако създадат кооперативни услуги, споделена техника, общи възможности за обучение и достъп до пазара.
Представете си какво би означавало за младите хора, ако могат да участват в съвместни научни, технологични и производствени проекти, в които техните идеи се оценяват, а трудът им получава справедливо възнаграждение.

Представете си какво би означавало за културата и образованието, ако общностите не чакат само външна помощ, а изграждат устойчиви форми на доброволно участие, споделена отговорност и взаимопомощ.
Това не са готови решения за всеки проблем. Но са конкретни посоки, в които духовната солидарност може да се превърне в обществена сила.
Разбира се, държавата също има своята отговорност. Необходимо е законодателството да насърчава честното сдружаване, да осигурява равнопоставеност и прозрачност, да защитава труда и да предотвратява злоупотребите с власт и икономическо влияние. Кооперативизмът не трябва да бъде нито административно налаган, нито оставян без необходимите условия за развитие.
Нужни са разнообразни форми на собственост и стопанска инициатива — лична, кооперативна, общинска и държавна — съчетани така, че да обслужват реалните потребности на обществото и да използват разумно природните и човешките ресурси.
Целта не е всички да работят по един и същи начин. Целта е различните форми на труд и собственост да могат да си сътрудничат, вместо да бъдат въвлечени в непрестанна борба за надмощие.
Именно затова считам, че кооперативизмът заслужава много по-сериозно място в разговорите за бъдещето на България.
Той може да бъде не само икономически инструмент, но и школа по демокрация, солидарност и отговорност.
В него човек се учи, че общото решение изисква диалог; че личната свобода върви с отговорността към останалите; че общият резултат зависи от приноса на всеки, но и от справедливите правила, по които се разпределят ползите и задълженията.
И тук бих формулирал основната мисъл на днешното слово:
Духовното единение дава нравствената цел на съвместния труд, а единението в труда създава материалните и обществените условия за укрепването на духовното единение.
Това е връзката, която трябва да търсим между идеалите и практиката, между моралните убеждения и икономическите отношения, между почитта към миналото и изграждането на бъдещето.

VI. От потреблението към съзиданието — развитие на човешкия потенциал

Единението в труда има и друго измерение, което не бива да пренебрегваме: освобождаването на човешкия потенциал.
Човекът не е само производител и потребител. Той е личност, способна да мисли, да открива, да създава, да обича, да се учи и да развива духовните си способности.
Материалното благополучие е необходимо. Хората се нуждаят от сигурен дом, храна, здравеопазване, образование и достойни условия за

живот. Не бива да противопоставяме духовното развитие на материалните потребности, защото лишенията и несигурността често възпрепятстват именно свободното развитие на човека.
Но материалното благополучие не изчерпва смисъла на живота.
Ако целият ни стремеж бъде сведен до придобиването на повече вещи и до натрупването на богатство, рискуваме да загубим времето и силите, необходими за култура, знание, приятелство, семейство и обществена дейност.
Тук стои един въпрос, който технологичният напредък прави все по-важен: ако с помощта на науката, автоматизацията и изкуствения интелект можем да създаваме повече с по-малко човешки труд, как ще използваме освободеното време?
Ще го превърнем ли само в нова възможност за натрупване на печалба от малцина? Или ще потърсим начини ползите от производителността да допринасят за по-достоен живот, за по-кратко необходимо работно време, за повече време за семейството, за образование, творчество и участие в обществения живот?
Това не е въпрос само на технологии. Това е въпрос на обществен избор. Научно-техническият прогрес създава възможности, но хората и институциите определят как те ще бъдат използвани. За да се превърне технологичният напредък в обществено благо, са нужни справедливи правила, достъп до знания, защита на човешкото достойнство и реално участие на обществото в обсъждането на важните решения.
Затова задачата на съвременните будители е и да помагат на хората да осмислят тези промени.
Не бива да се страхуваме от науката и новите технологии, но не бива и да ги приемаме безкритично. Трябва да ги насочваме към развитието на човешките способности, към опазването на природата и към подобряването на живота.
Истинският напредък не е само в това да произвеждаме повече. Той е и в това да умеем по-разумно да използваме създаденото, да намаляваме ненужните загуби, да разширяваме достъпа до знания и да осигуряваме възможност на все повече хора да участват в съзидателния живот.
Тук отново се връщаме към отговорността.
Свободата не означава да правим всичко, което можем, независимо от последствията. Тя означава да можем да избираме съзнателно и да носим отговорност за резултатите от своите действия.
Същото важи и за богатството, собствеността и властта. Те могат да бъдат използвани за съзидание и развитие, но могат да се превърнат и в средство за зависимост и подчинение.
Ето защо духовното развитие не е бягство от материалния свят. То е начин да се отнасяме към него по-разумно, по-справедливо и с по-голяма грижа към живота.

Необходимо е да се научим да съчетаваме личния просперитет с обществения напредък, икономическата ефективност със социалната справедливост, свободата на инициативата с отговорността към общността и човешките потребности с опазването на природата.
Това е пътят към общество, което не се задоволява само с материалното оцеляване, а създава условия за духовно и творческо израстване.

VII. Националното единение — обща цел, справедливост и отговорност

Какво означава всичко това за България?
На първо място, необходимо е да възстановим разговора за националната цел.
Не става дума да търсим формула, която да премахне всички различия между българите. Това би било нереалистично и дори нежелателно. Става дума да определим онези основни обществени цели, около които можем да се обединим, независимо от политическите, религиозните или идеологическите си различия.
България трябва да бъде държава, в която човек може да живее достойно от своя труд; в която образованието и науката развиват таланта, вместо да го пропиляват; в която младите хора имат реална възможност да останат и да се реализират; в която възрастните получават необходимата грижа; в която регионите се развиват балансирано и природните ресурси се използват отговорно.
Необходимо е да укрепваме националната си самостоятелност, като развиваме собствените си научни, производствени и културни възможности и същевременно изграждаме взаимноизгодни отношения с другите държави.
Необходимо е да съхраняваме българската културна идентичност, без да противопоставяме етническите и религиозните общности. Националното единение не е заличаване на различията, а обща отговорност за страната, в която живеем, и за бъдещето, което оставяме на децата си.
Необходимо е да съчетаваме различните форми на собственост и стопанска организация, така че природните ресурси, производството, науката, образованието, здравеопазването и културата да служат на устойчивото развитие на обществото.
И преди всичко трябва да поставим човешкия потенциал в центъра на развитието.
Всяко дете трябва да има възможност да открие и развие своите способности. Всеки млад човек трябва да може да намери достойно място в обществото. Всеки работещ човек трябва да получава справедливо признание за труда си. Всеки възрастен човек трябва да може да посрещне старините си с достойнство.

Това не са привилегии, запазени за отделни групи. Това са цели, които укрепват цялото общество.
Личният успех има по-дълбок смисъл, когато не се превръща в безразличие към другите, а допринася за общото благополучие. Общественият интерес пък не трябва да бъде оправдание за потискане на личността, а условие тя да се развива свободно и да разгърне своите способности.
В тази взаимовръзка виждам основата на една по-зряла обществена философия: личността да не бъде противопоставяна на обществото, а да се развива чрез свободно и отговорно участие в него.
Това е и смисълът на духовното единение — да създава общност, в която хората не губят своята индивидуалност, а откриват по-висока цел на своите способности.
Тази цел не може да бъде наложена със сила. Тя трябва да бъде осъзната, обсъдена и споделена. Необходимо е да изграждаме доверие чрез последователност, честност и справедливост, а не да очакваме доверието да се появи само защото сме призовали към единство.
Именно тук будителството придобива своята съвременна мисия.
Будителите трябва да задават трудните въпроси, но и да участват в търсенето на решения. Да посочват несправедливостите, но и да предлагат по-справедливи отношения. Да пазят историческата памет, но и да помагат на хората да гледат напред.
Необходимо е да събуждаме не само съзнанието за опасностите, но и вярата в способността ни да ги преодоляваме.

VIII. Славянската солидарност и общочовешката отговорност

Като представители на Славянското дружество в България ние имаме и особена отговорност — да развиваме културните връзки между славянските народи и да отстояваме значението на взаимното уважение, историческата памет и мирното сътрудничество.
Нашето славянско наследство е богатство от езици, литератури, музика, исторически опит и духовни традиции. То може да бъде мост между народите, когато се основава на равноправие и уважение към тяхната самостоятелност.
Не бива да превръщаме културната близост в политическа догма. Истинското приятелство между народите не изисква всички да имат еднакви позиции по всеки международен въпрос. То изисква да могат да разговарят, да се изслушват и да търсят пътища за сътрудничество, дори когато не са съгласни.
Днес, когато международните отношения са белязани от напрежение и конфликти, това е особено необходимо.
Мирът не е просто отсъствие на война. Той изисква условия за справедливост, сигурност, развитие и взаимно уважение. Той изисква

усилия за преодоляване на причините за конфликтите, а не само за временното им потискане.
В този смисъл духовното единение на българския народ не трябва да бъде затваряне в националните граници. То трябва да ни направи по-способни да сътрудничим с другите народи и да допринасяме за общото човешко бъдеще.
Същевременно не бива да забравяме, че човечеството е част от природата, а не неин външен господар. Разрушаването на природната основа на живота, безотговорното използване на ресурсите и пренебрегването на последиците от човешката дейност застрашават бъдещето на всички народи.
Затова отговорността ни трябва да обхваща не само отношенията между хората, но и отношението ни към природата.
Не можем да говорим убедително за духовно развитие, ако оставяме след себе си разрушена среда, изчерпани ресурси и условия, които лишават бъдещите поколения от възможности.
Не можем да говорим за свобода, ако не мислим за отговорността, която върви с нея.
Не можем да говорим за благоденствие, ако приемаме, че то е истинско само когато е достъпно за едни, но недостижимо за други.
И не можем да говорим за духовно единение, ако в ежедневните си отношения продължаваме да възпроизвеждаме недоверие, унижение и противопоставяне.
Ето защо е необходимо да свържем националното достойнство с общочовешката солидарност, личната свобода с отговорността, научния напредък с нравствената мярка и икономическото развитие с опазването на живота.
Това е задача, която надхвърля едно поколение. Но всяко поколение може да направи своята стъпка.

IX. Днешните будители — да събуждаме и да създаваме

Скъпи приятели,
Нека се върнем към въпроса, от който започнахме: какво означава да бъдем будители днес?
Будител може да бъде учителят, който събужда любознателността и самостоятелното мислене на учениците си.
Будител може да бъде ученият, който търси истината и споделя знанията си за доброто на обществото.
Будител може да бъде лекарят, който изпълнява своя дълг с професионализъм и човечност.
Будител може да бъде работникът, който предава уменията си на младите, предприемачът, който създава полезен продукт и достойни работни места, земеделецът, който се грижи за земята, творецът, който

обогатява духовния живот, и гражданинът, който не остава безразличен към проблемите на своята общност.
Будител може да бъде всеки човек, който не се примирява с несправедливостта, но и не се задоволява с осъждането ѝ; който търси решения, създава доверие и помага на другите да повярват в собствените си сили.
Не е необходимо всеки от нас да извърши подвиг, сравним с подвига на Левски или Ботев. Необходимо е да разберем какво изисква нашето време и да изпълним своя дял от общата задача.
Понякога будителството е в една честно изречена дума. Друг път — в отказа да се поддадем на лъжата. Понякога е в готовността да признаем собствената си грешка. Друг път — в усилието да обединим хора, които дълго време са били разделени.
Но днес е необходимо да направим още една крачка.
Да преминем от будителство, което само събужда съзнанието, към будителство, което създава условия за съвместно действие.
Да не се ограничаваме с призиви за солидарност, а да изграждаме общности на взаимопомощ. Да не говорим само за достойнството на труда, а да отстояваме справедливи условия за труд. Да не повтаряме единствено, че младите хора са нашето бъдеще, а да им предоставяме възможности да участват в неговото изграждане.
Да насърчаваме кооперативните и другите доброволни форми на сдружаване, в които личните способности се обединяват за общи цели. Да развиваме научното и културното сътрудничество. Да търсим решения, които укрепват регионите, подкрепят местните общности и създават условия хората да живеят достойно там, където са родени.
Да изграждаме отношения, при които не е необходимо да унижаваме другия, за да се почувстваме значими; при които успехът не се измерва само с натрупаното лично богатство, а и с полезния принос; при които свободата се проявява не само в правото да избираме, но и в способността да поемаме отговорност за последствията от избора си.
Това е труден път. Той не обещава незабавни резултати. Изисква търпение, постоянство, знания и готовност за съвместни усилия.
Но нима делото на нашите будители е било лесно?
Паисий е писал в условия, когато българското самосъзнание е имало нужда от събуждане. Софроний е работил в тежки времена. Левски е изграждал организация, основана на идеята за свободна България. Ботев е съчетал словото и делото в защита на свободата и човешкото достойнство.
Те не са чакали условията да станат съвършени, за да започнат работа. Възприемали са своето време като отговорност.

Това е примерът, който трябва да ни вдъхновява — не да копираме техните действия, а да проявим същата нравствена сериозност към задачите на нашето време.
И ако днес трябва да изведем една обща посока, тя е следната:
От разделение към единение.
От недоверие към сътрудничество.
От присвояване към отговорно стопанисване.
От господство към взаимно уважение.
От разрушителна конкуренция към съревнование в съзиданието.
От пасивно потребление към развитие на човешкия потенциал.
И най-вече — от добрите намерения към общия труд, чрез който те могат да се превърнат в действителност.

<u>В Заключение</u>: Да бъдем достойни продължители на будителите

Уважаеми дами и господа, скъпи приятели,
В края на тези размисли бих искал отново да се върнем към смисъла на празника, който ни събира.
Когато произнасяме имената на народните будители, ние не просто отдаваме почит на личности от миналото. **Ние приемаме нравствено задължение да пазим онова, което те са съхранили и изградили, и да го предаваме на следващите поколения**.
Тяхното дело ни напомня, че бъдещето на България зависи не само от решенията на управляващите, не само от икономическите условия и не само от международната обстановка. То зависи и от качеството на нашите обществени отношения, от знанията и способностите на хората, от справедливостта на правилата и от готовността ни да работим за общото благо.
Днес България има нужда от духовно единение — не единение, наложено чрез еднаквост на мненията, а единение около достойнството на човека, свободата, справедливостта, мира и отговорността към бъдещето.
Това единение трябва да има и своята материална основа. Не можем да очакваме трайна солидарност в общество, в което отношенията между хората системно ги насърчават да се възприемат като врагове. Не можем да изградим доверие само с призиви, ако ежедневният опит на хората им показва, че техният труд и принос не се оценяват справедливо.
Затова е необходимо да развиваме такива форми на обществен и икономически живот, които съчетават личната инициатива с общата отговорност. Кооперативизмът и доброволното сдружаване са един от пътищата за това — път, по който хората могат да обединяват способностите си, да споделят отговорността и да създават обща ценност, без да губят своята индивидуалност.

Нека не се стремим само да бъдем по-силни от другите.
Нека се стремим да бъдем по-полезни, по-знаещи, по-справедливи и по-съзидателни.
Нека не измерваме успеха си само с онова, което сме придобили, а и с онова, което сме създали и оставили след себе си.
Нека не приемаме различията помежду си като непреодолима преграда, а като предизвикателство да намерим по-висока обща цел.
И нека помним, че истинската сила на един народ не е само в неговото минало, нито само в природните му богатства. Тя е в способността му да развива човешкия си потенциал, да съхранява духовните си ценности и да превръща общите усилия в по-добър живот за всички.
Духовното единение дава смисъл на съвместния труд. Единението в труда превръща този смисъл в обществена реалност. А отговорното съзидание е пътят, по който можем да предадем на следващите поколения една по-справедлива, по-свободна и по-достойна България.
Нека бъдем будители не само с думите си, а и с делата си.
Нека съхраним паметта за онези, които са събудили българския дух, като продължим тяхното дело в условията на нашето време.
Нека обединим усилията си за България, в която трудът има достойнство, знанието има значение, талантът получава възможност за развитие, а човешката солидарност е не само нравствен идеал, но и ежедневна практика.
И нека помним: пътят към духовното единение не започва с изискването всички да мислим еднакво. Той започва с готовността да се уважаваме, да си сътрудничим и да създаваме заедно.
Защото България има нужда не само от хора, които събуждат съзнанието, а и от будители, които помагат на хората да се обединяват в съзиданието.
На всички Вас пожелавам здраве, духовна сила, мъдрост и несломима вяра в способността ни да работим заедно за благото на нашия народ и за мира и сътрудничеството между народите.
Чест и слава на народните будители!
Да пребъде България — свободна, достойна, духовно единна и съзидателна!
Благодаря Ви за вниманието.